

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-61>

УДК 330.14:[352.075+330.342.146:334.722]

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ГРОМАДИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

SOCIAL CAPITAL AS A DETERMINANT OF COMMUNITY DEVELOPMENT AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Ревко Альона Миколаївна

доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7888-3657>

Revko Alona

Chernihiv Polytechnic National University

Стаття присвячена дослідженню особливостей нагромадження соціального капіталу та діяльності громадських організацій в регіонах України та Польщі як інституційної його компоненти. Досліджено сутність понятійного контуру соціального капіталу та особливості його формування в умовах сучасних викликів. Визначено ресурсну та інституційну компоненти соціального капіталу. До ресурсної складової віднесено людський капітал, до інституційної – систему суспільних інститутів та соціальних норм. Проаналізовано динаміку розвитку громадських організацій в регіонах України та Республіки Польща. Розглянуто польський досвід співпраці органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями. Визначено ключові проблеми діяльності та розвитку громадських організацій в Україні в умовах сучасних викликів, а саме повномасштабної війни в Україні. Визначено вектори їх подолання.

Ключові слова: соціальний капітал, розвиток громадських організацій, соціальне підприємництво, інститут громадянського суспільства, децентралізація, партисипація територіальних громад.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the accumulation of social capital and the activities of public organizations in the regions of Ukraine and Poland as its institutional component. The essence of the conceptual outline of social capital and the peculiarities of its formation in the conditions of modern challenges are studied. The resource and institutional components of social capital are defined. The resource component includes human capital, since the central element of social capital is a person. People's knowledge and skills are the basis for the accumulation of social capital. The institutional component includes the system of public institutions, namely: state and legal institutions, institutions of civil society (public organizations, professional associations, etc.), economic, socio-cultural (science, education, art), as well as the system of social norms. The dynamics of the development of public organizations in the regions of Ukraine and the Republic of Poland are analyzed. In 2020, a significant regional divergence between the minimum and maximum number of public organizations are observed in both Ukraine and Poland. This is a negative phenomenon, as it does not create equal opportunities for the formation and development of social capital. It was established that, despite the greater progress in the development of civil organizations in the regions of Ukraine compared to the regions of Poland, the problem of state support for the activities of these organizations still remains in Ukraine. It is proved that state-legal institutions and institutions of civil society represent two opposites of the development of the institutional environment of social capital, between which it is important to establish an optimal balance. The Polish experience of cooperation between local self-government bodies and non-governmental organizations is considered. The key problems of the activity and development of public organizations in Ukraine in the conditions of modern challenges, namely the full-scale war in Ukraine, are identified. The vectors to overcome them are determined.

Keywords: social capital, development of public organizations, social entrepreneurship, institution of civil society, decentralization, participation of territorial communities.

Постановка проблеми. З огляду на виклики, пов'язані з посиленням євроінтеграційних процесів, децентралізацією та війною в Україні, розвиток громадських організацій та соціального підприємництва, формування соціального капіталу відіграють вирішальну роль у збалансованому розвитку територіальних громад. Важливо зазначити, що соціальний капітал створює можливості для спільноти мобілізувати різні ресурси, діяти колективно, а також впливає на формування продуктивних відносин між громадами та державою. В Україні розвиток громад гальмується відсутністю ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства та державою на основі певних правил, норм та довіри, а також недостатнім формуванням соціального капіталу та низьким рівнем партисипації територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим етапом у формуванні концепції розвитку соціального капіталу як інструменту розвитку громад та соціального підприємництва регіону стали праці вітчизняних і закордонних науковців П. Бурдьє [2], Єрмакової О. [7], Дж. Коулмена [3], Р. Путмана [5], Ф. Фукуяма [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомність наукового доробку вчених, актуальним залишається дослідження соціального капіталу як базису розвитку громад та соціального підприємництва в умовах сучасних викликів, а саме військовими діями на території України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної публікації є дослідження особливостей нагромадження соціального капіталу та діяльності громадських організацій в регіонах України та Польщі як інституційної його компоненти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження базових аспектів як саме суспільство розвиває міжособистісні та неформальні зв'язки, з метою діяти колективно задля розвитку конкретної територіальної одиниці дає поняття «соціальний капітал». Трактуювання сутності дефініції «соціальний капітал» є неоднозначним, оскільки вона відображає, в першу чергу, неформальні взаємовідносини, що дозволяють людям діяти колективно [1, с. 61].

Бурдьє П. зазначає, що соціальний капітал це приватне благо, а також можливості громади мобілізувати різні ресурси та діяти колективно [2]. Дж. Коулмен зауважує, що соціальний капітал це суспільне благо, котре представляє собою сукупність соціальних інститутів, що

мають дві спільні характеристики: по-перше, полегшують діяльність та життя як окремих осіб, так і цілих інституцій; по-друге, являються частиною соціальної структури. Більше того, на думку вченого, соціальний капітал є надважливим фактором, котрий впливає на використання людського капіталу [3, с. 98].

З огляду на це, саме при збільшенні соціальних взаємовідносин у громаді та ефективної взаємодії двох базових компонент соціального капіталу: ресурсної та інституційної, можливе його якісне формування. Ресурсна складова соціального капіталу включає людський капітал, оскільки центральним елементом соціального капіталу є людина. Знання та навички людей є базисом нагромадження соціального капіталу [4, с. 402].

Путман Р. дає більш ширше визначення соціального капіталу, а саме як певну мережу, котра включає як приватне, так і публічне благо та дає можливість співпрацювати. За переконанням вченого, соціальний капітал реалізовується на основі взаємодії, норм та довіри в межах певних соціальних організацій, до котрих автор відносить неформальні громадські мережі та інші громадянські групи [5, с. 35].

Так, інституційна компонента соціального капіталу містить систему суспільних інститутів, а саме: державно-правових, інститутів громадянського суспільства (громадські організації, професійні об'єднання тощо), економічних, соціально-культурних (наука, освіта, мистецтво), а також систему соціальних норм.

Як справедливо зазначає Фукуяма Ф., соціальний капітал є культурним ресурсом, а також спроможністю людей співпрацювати між собою в межах організації чи групи, використовуючи неформальні правила та норми, з метою реалізації спільних інтересів. Науковець, на відміну від Путмана Р., стверджує, що надважливу роль у нагромадженні соціального капіталу має відігравати держава, яка, на превеликий жаль, не завжди це робить досконало [6, с. 4].

В умовах формування соціального капіталу людський капітал є регіональною категорією, оскільки він формується і реалізується за просторовими ознаками. Так, важливим є дослідження особливостей розвитку громадських організацій на регіональному рівні як інституційної компоненти нагромадження соціального капіталу та розвитку соціального підприємництва. Найбільша кількість громадських організацій в Україні у 2020 році спостерігалася в таких регіонах: Львівська область – 6,4 тис. од., Донецька область – 6,0 тис. од.,

Одеська область – 5,6 тис. од., Київська область – 5,6 тис. од. та Дніпропетровська область – 5,0 тис. од. (рис. 1).

Зазначимо, що спостерігається значний розрив між мінімальною і максимальною кількістю громадських організацій у 2020 році у регіонах України. Так, співвідношення найбільшої кількості громадських організацій у Львівській області (6,4 тис. од.) та найменшої кількості у Чернівецькій області (1,5 тис. од.) становить 4:1. Це є негативним явищем, оскільки не створює рівних можливостей для формування та розвитку соціального капіталу населення регіонів.

Регіонами-лідерами за кількістю громадських організацій в Польщі у 2020 році були наступні: Мазовецьке воєводство – 15,2 тис. од., Великопольське воєводство – 9,7 тис. од., Малопольське воєводство – 8,9 тис. од. та Сілезьке воєводство – 8,0 тис. од. (рис. 2).

Зазначимо, що асиметрія між кількістю громадських організацій у 2020 р. між Мазовецьким воєводством (15,2 тис. од.) та Любуським воєводством (2,4 тис. од.) становила 6,3 рази. Проте, у 2010–2020 роках спостерігалось зростання кількості громадських організацій в усіх воєводствах Республіки Польща. Загалом, в Польщі кількість громадських організацій протягом 2010–2020 рр. збільшилась на 18,3 %.

Проте, не дивлячись на більші поступи розвитку громадянських організацій в регіо-

нах України у порівнянні з регіонами Польщі, в Україні все ще залишається проблема підтримки діяльності даних організацій з боку держави.

Слід зауважити, що співпраця в межах системи суспільних інститутів можливе як по вертикалі (між суспільними інститутами та державними органами), так і по горизонталі (міжсекторальна взаємодія). Крім того, державно-правові інститути здійснюють вплив як на всі складові соціального капіталу, так і на інститути громадянського суспільства. До того ж, державно-правові інститути та інститути громадянського суспільства представляють собою дві протилежності розвитку інституційного середовища соціального капіталу, між котрими важливим є встановлення оптимального балансу [7, с. 90–92].

Органи місцевого самоврядування Польщі мають значний вплив на розвиток соціального капіталу, оскільки розробляють та реалізують стратегію, завдяки якій підвищують партисипацію громадських організацій.

Так, у м. Познані (Польща) розроблено Стратегію розвитку міста до 2030 року, котра визначає напрямки реалізації державних завдань на рівні міста. Більше того, у м. Познані діють два документи, котрі передбачають співпрацю міста з громадськими організаціями – один розроблено на рік, а інший має довгострокову перспективу.

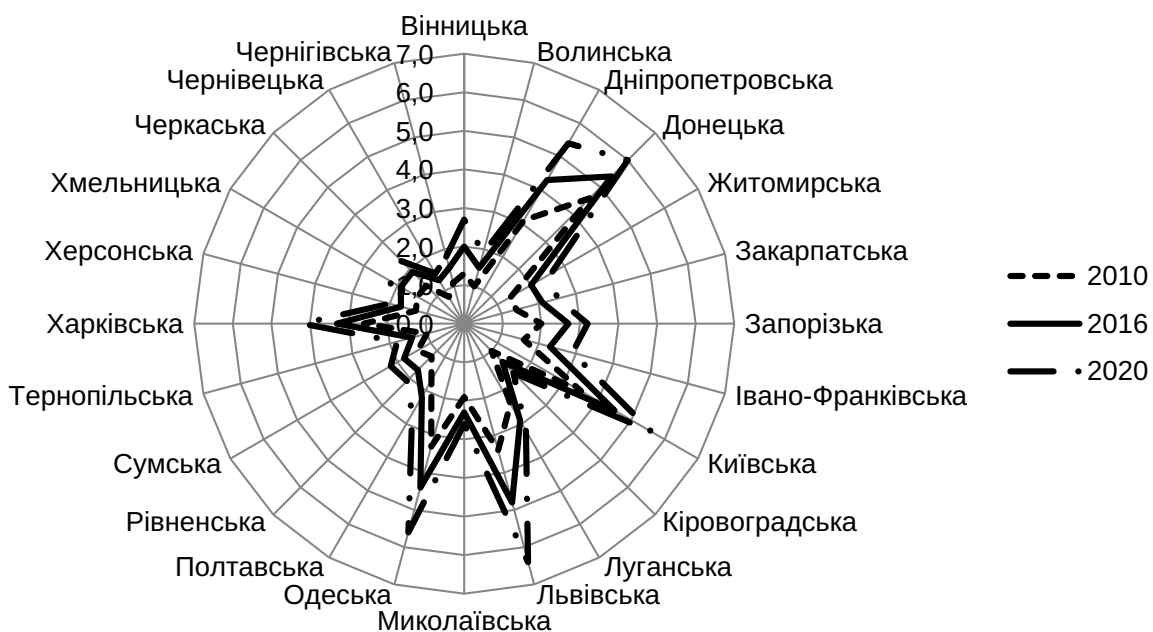

Рис. 1. Динаміка кількості громадських організацій в регіонах України протягом 2010–2020 рр., тис.од.

Джерело: побудовано авторкою за даними Державної служби статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua>

Рис. 2. Динаміка кількості громадських організацій в регіонах Польщі протягом 2010–2020 рр., тис.од.

Джерело: побудовано авторкою за даними Державної служби статистики Польщі <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>

Слід зазначити, що з 2012 року в місті Познань функціонує Познанський центр підтримки громадських організацій та волонтерів (Центр Буковська), котрий діє за підтримки міста Познань.

У межах діяльності Центру Буковська, громадські організації м. Познань мають можливість отримати підтримку у вигляді участі в численних тренінгах та зустрічах, використання приміщень та спеціалізованих консультаціях. В Україні ж підтримка розвитку громадських організацій з боку держави здійснюється на не достатньому рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Резюмуючи дослідження особливостей нагромадження соціального капіталу та діяльності громадських організацій в регіонах України та Польщі як інституційної його компоненти можна зробити наступні висновки. У 2020 році як в Україні, так і в Польщі спостерігалась значна регіональна дивергенція між мінімальною і максимальною кількістю громадських організацій. Це є негативним явищем, оскільки не створює рівних можливостей для формування та розвитку соціального капіталу.

В умовах сучасних викликів, а саме повномасштабної війни в Україні, перед громад-

ськими організаціями України повстало ряд проблем, зокрема:

- фінансові – відсутність сталого джерела доходу, втрата матеріально-технічних цінностей під час активних бойових дій, проблеми з надходженням фінансування з боку донорських організацій або небажання їх фінансувати проекти на окупованих територіях та оголошувати нові відкриті конкурси проектів;
- психологічні – вигорання, адаптація до умов війни, відсутність почуття безпеки членів організації;
- організаційні – відсутність належних умов для діяльності громадських організацій (відсутність якісного Інтернету, перебої в електропостачанні, виїзд членів організації до інших регіонів та за кордон, мобілізація та втрата чоловічої частини команди).

В умовах сучасних викликів, інноваційних трансформацій та євроінтеграційних процесів, громадські організації України мають змінювати власну стратегію розвитку та знаходити додаткові ресурси для власної діяльності.

Стратегічним напрямом нагромадження соціального капіталу є розвиток соціального підприємництва, що потребує подальшого дослідження взаємозв'язку даних соціальних явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Meijer M., Syssner J. Getting Ahead in Depopulating Areas – How Linking Social Capital is Used for Informal Planning Practices in Sweden and The Netherlands. *Journal of Rural Studies*. 2017. № 55. P. 59–70.
2. Bourdieu P. The Forms of Capital. In: Richardson, J.G. (Ed.), *Handbook for Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press. New York, 1986. P. 241–258.
3. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95–119.
4. Ревко А. М. Соціальний капітал як каталізатор розвитку соціальної інфраструктури соціально-гуманітарного простору регіону. *Східна Європа*. 2019. № 4 (21). С. 400–405. http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/64.pdf (дата звернення: 20.10.2022)
5. Putnam R. D. The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. *The American Prospect*, 1993. Vol. 13. P. 35–42.
6. Fukuyama F. *Zaufanie. Kapitał Społeczny a Droga do Dobrobytu*. Warszawa – Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997.
7. Єрмакова О. А. Соціальний капітал як важливий фактор економічного розвитку України та її регіонів. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління*. 2016. № 847. С. 88–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_16 (дата звернення: 20.10.2022).

REFERENCES:

1. Meijer, M., Syssner, J. (2017). Getting Ahead in Depopulating Areas - How Linking Social Capital is Used for Informal Planning Practices in Sweden and The Netherlands. *Journal of Rural Studies*. № 55. P. 59–70.
2. Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In: Richardson, J.G. (Ed.), *Handbook for Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press. New York. P. 241–258.
3. Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. Vol. 94. P. 95–119.
4. Revko, A. (2019). Sotsialnyi kapital yak katalizator rozvytku sotsialnoi infrastruktury sotsialno-humanitarnoho prostoru rehionu [Social capital as a catalyst for the development of the social infrastructure of the social and humanitarian space of the region]. *Skhidna Yevropa*. № 4 (21). S. 400–405. Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/64.pdf. (in Ukrainian)
5. Putnam, R. D. (1993). The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. *The American Prospect*, Vol. 13. P. 35–42.
6. Fukuyama, F. (1997). *Zaufanie. Kapitał Społeczny a Droga do Dobrobytu*. Warszawa – Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN.
7. Yermakova, O. A. (2016). Sotsialnyi kapital yak vazhlyvyi faktor ekonomichnoho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv [Social capital as an important factor in the economic development of Ukraine and its regions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Problemy ekonomiky ta upravlinnia*. № 847. S. 88–96. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_16. (in Ukrainian)